

Josef Škorpil - architekt a ředitel Západočeského uměleckoprůmyslového muzea v Plzni

Podoba honosné plzeňské muzejní budovy je navždy spojena se jménem vysokomýtského rodáka Josefa Škorpila, který byl nejen autorem a projektantem nového plzeňského muzea, ale i významným představitelem českého muzejnictví na přelomu 19. a 20. století. Tato skutečnost je často opomíjena a jsou uznávány většinou jen jeho zásluhy o architektonickou podobu jedné z plzeňských dominant. Mnohdy se zapomíná, nebo lépe řečeno nepřipomíná se., že Josef Škorpil byl jedním z nevýznamnějších všestranných muzejních praktiků své doby.

Josef Škorpil se narodil 28. července 1856 ve Vysokém Mýtě. Zemřel 15. 3. 1931 v Plzni. Po absolvování Gymnázia ve Vysokém Mýtě studoval stavitelství u firmy Schmoranz ve Slatínech na Chrudimsku. Firma Schmoranz se vyznačovala širokým rozsahem stavební činnosti, která byla zaměřena především na stavbu správních budov, škol a obnovu historických památek - zámků a kostelů. Majitel firmy František Schmoranz byl i c.k. památkovým konzervátorem a právě zde získal Škorpil první zkušenosti s účelovými a historickými stavbami. Další odborné vzdělání získal v následujících letech ve Vídni a na Vysokém učení technickém v Praze, pod vedením profesora Petzolda v letech 1875-6. Seznámil se zde s tvůrčím životem Umělecké besedy, spolku, kde se soutřeďovali pozdější významní tvůrci české kultury konce 19. století - Aleš, Myslbek, Ženíšek, Brožík, Hynais, Hilbert a další.

Nadání pro architektonickou tvorbu exteriéru i řešení účelových interiérů předurčilo Josefa Škorpila k práci ve výstavní komisi pro přípravu rakousko-uherské expozice na světové výstavě v Paříži 1878. S touto výstavou souvisel roční pobyt Josefa Škorpila v tehdejšímu centru světového kulturního života, kde se seznámil nejen s evropskou kulturou v celé její mnohotvárnosti, ale i s obrazem kultury světové. Zde poznal umění Předního i Dálného Východu, Indie, Japonska a Číny, které jej zaujalo natolik, že se získání sbírek z této oblasti věnoval i v období svého plzeňského muzejního působení. V Paříži se seznámil s vlivnými lidmi kulturní a muzejní sféry, jejichž kontakty pokrývaly celý svět. Pro mladého Josefa Škorpila bylo důležité seznámení s prof. Kabelem, který jej doporučil do kanceláří petrohradského stavebního podniku Novikova. Jeho následné přátelství s dědicem firmy mu umožnilo vstup do vysokých společenských petrohradských kruhů. Po čtyřleté práci v Rusku, kdy měl možnost se seznámit s nově získanými archeologickými a uměleckými sbírkami carského dvora i obchodem se starožitnostmi, odmítl práci státního ruského zaměstnance a vrátil se zpět do Čech. V dalších letech se pak aktivně účastnil pražského kulturního života. Jeho zkušenosti a znalosti stavitelské i starožitnické mu v roce 1886 zajistili doporučení uznávaného historika umění Karla Mádlu městu Plzni za ředitele nově vznikajícího uměleckoprůmyslového muzea.¹⁾

Plzeňské muzeum bylo založeno roku 1878 jako vlastivědné muzeum pro Plzeň a západní Čechy. Rychlý růst sbírek si vyžádal po necelých deseti letech rozdělení plzeňského muzea na dva samostatné, ale úzce spolupracující ústavy, na Městské historické muzeum

a Západočeské uměleckoprůmyslové muzeum. Část sbírek uměleckého charakteru byla převedena do nově vzniklého ústavu, který však ihned započal samostatnou koncepční sbírkotvornou činnost.²⁾ Mezi první sbírkové celky nového muzea, již pod vedením Josefa Škorpila, byly zařazeny především architektonické články a portály z plzeňských středověkých domů, které byly rychle přestavovány z renesančních a barokních domů na moderní budovy lépe vyhovující moderním potřebám průmyslové a obchodní Plzně. Byly sem uloženy stavební články ze zrušeného raně středověkého dominikánského kláštera v Plzni. Josef Škorpil již v samých počátcích existence samostatného ústavu stanovil jasnou koncepci rozvoje muzea. Uměleckoprůmyslové muzeum chápal jako muzeum užitého umění, jako vědecký ústav pečující o aplikovanou uměleckou práci, která není omezena teritoriálními hranicemi. Jeho koncepce byla ovlivněna prosperujícím obdobím společnosti na konci 19. století, obdobím hledajícím svoji výtvarnou a uměleckou tvář, období kdy ještě dožívaly historizující slohy a do popředí se stále výrazněji prosazoval tolik diskutovaný sloh – secese. Josef Škorpil v duchu tradičního zaměření rakouských a českých muzeí kladl důraz na odborně vědecké působení muzea, a proto jedním z jeho prvních organizačních opatření bylo vybudování odborné muzejní knihovny a čítárny. Mimo monografií byly do knihovny pořizovány odborné revue ruské, německé, francouzské i anglické v celých edičních řadách. Předností plzeňské muzejní knihovny byl i nákup ruské literatury, jako např. *Drevnosti gosudarstva Rossijskego* a mnoho jiných, které jsou v českých knihovnách vzácností. Tyto knihovní fondy získané Škorpilem na konci 19. století jsou dnes na našem území ojedinělé. Mnohé z nich se nedochovaly ani v zemi svého vydání, přes níž se přehnala revoluce a dvě světové války. Získávání ucelených řad ruských umělecko-historických a archeologických časopisů do českých odborných knihoven byl na konci 19. století v plzeňském muzeu výjimečný. Knihovna Západočeského uměleckoprůmyslového muzea zůstala v muzeu uchována dodnes. Ostatní muzejní knihovny, především knihovna Historického muzea, byly pro roce 1948 převedeny do jiných, nově vzniklých institucí, především do Státní vědecké knihovny v Plzni (dnes Studijní a vědecká knihovna v Plzni). V současnosti obsahuje knihovna přes 80 tisíc svazků studijní literatury a sbírkový fond, který čítá 1627 svazků rukopisů, prvotisků a starých tisků, včetně historických knižních vazeb. Sbírkové předměty, nejen knižní, získával nákupem od soukromých osob, vlastním sběrem, ale i koupí v aukčních domech, jak v Čechách, tak v Německu a Francii. Při akviziční činnosti úzce spolupracoval s Uměleckoprůmyslovým muzeem v Liberci i s ostatními muzei podobného zaměření v celé Evropě.

Na základě doporučení svého bratra Karla Škorpila, působícího v Bulharsku, se rozhodl v plzeňském muzeu vybudovat srovnávací sbírku slovanského lidového textilu. Za tímto účelem se vypravil na studijní cestu přes Záhřeb, Sarajevo, Dubrovník, Split a Lublaň. Studijní cesta měla jasné zaměření, získat srovnávací sbírky z jihoslovanské oblasti, ale navázat zde i kontakty pro rozvoj další vzájemné spolupráce. Seznámil se zde s ředitelem záhřebského Zemského muzea dr. Bergrem a ředitelem splitského muzea dr. Franjem Buličem, kteří mu umožnili získat pro plzeňské muzeum kvalitní sbírky, které svým zaměřením výběrově dokumentovali tradiční tvorbu obyvatelstva předlitavské i zalitavské části Rakousko-uherské monarchie.

Muzejní činnost Josefa Škorpila výrazně ovlivnila práce jeho nejstaršího bratra Vladislava (1853 - 1918), který se intenzivně věnoval klasické archeologii a působil nejprve jako profesor na šlechtickém gymnáziu v Petrohradě a posléze na gymnáziích v Jaltě a posléze v Kerči (1886-1911/2). V roce 1901 se stal ředitelem Kerčského historicko-archeologického muzea. Prováděl řadu archeologických výzkumů lokalit v oblasti řeckých

a římských osad v této oblasti (Pantikapaia, Tamaně a Lysé Hory). Ze svých výzkumů v Kerči, antického Pantikapaia, vybral ucelenou sbírku keramiky, skla a šperků, které se souhlasem státních úřadů zaslal do Uměleckoprůmyslového muzea v Plzni. Sbíрка byla zpracovávána řadou badatelů; připomeňme alespoň prof. Jidřicha Čadíka, druhého ředitele plzeňského uměleckoprůmyslového muzea v Plzni a prvního profesora klasické archeologie Univerzity Karlovy v období mezi dvěma světovými válkami. Nejnovější zpracování sbírky antické keramiky z těchto výzkumů vydalo Národní muzeum v Praze a Západočeské muzeum v Plzni v celosvětovém publikačním projektu Corpus Vasorum Antiquorum³⁾.

Josef Škorpil při rozšiřování sbírek plzeňského muzea nevyužíval jen osobních kontaktů s evropským muzejním světem, či kontaktů zprostředkovaných bratry Vladislavem a Karlem Škorpilem. Zcela jasně si uvědomoval, že plzeňské Uměleckoprůmyslové muzeum je muzeem dokumentujícím středoevropský prostor, především území českých zemí. Jeho sbírkotvorná činnost byla zaměřena na získávání uměleckých a umělecko-řemeslných předmětů sběrem po území Čech, především západních. Jako srovnávací fond doplňoval sbírky o vybrané exponáty z celé Evropy. Z dnešního pohledu dokázal získat věci neuvěřitelným způsobem, který již patří mezi legendy muzejní práce. Jindřich Čadík, jeho spolupracovník a nástupce ve funkci ředitele plzeňského uměleckoprůmyslového muzea, vzpomíná ve svých pamětech „ tak například skvostný gotický reliéf z hrůškového dřeva se scénou v Getsemanské zahradě se dostal do muzea výměnou za prostý dřevěný stůl. Našel ho totiž kdesi v Nepomuku v dřevníku, když na jeho zadní straně chalupnice sekala housatům kopřivy“. Neméně významným akvizičním činem bylo získání jednoho, dnes nejvíce z uznávaných děl české barokní figurální tvorby, Ukřižovaného Krista z dílny M. Brauna. Dílo vzniklo za opata Tytla II. v cisterciáckém klášteře v Plasích kolem r. 1720. Josef Škorpil jej našel v obchodu řezbáře Krejčíka v Karlově ulici v Praze, kde jej koupil na rozměr: zlatka za centimetr.⁴⁾

Škorpilovým unikátním počinem bylo v roce 1905 získání uměleckých předmětů pocházejících z pekingského císařského paláce, které byly kořistí německých expedičních jednotek při tzv. boxerském povstání v Číně. Sbířky byly uloženy na německých válečných lodích v Hamburku a po skandálu na vídeňském dvoře, kdy při maškarním plese se obvil obřadní roucho čínské císařovny, nařídil císař Vilém, že sbířky musí zmizet. Část sbírek byla ze známosti zaslána hamburskou firmou Sänger Josefu Škorpilovi do plzeňského muzea⁵⁾

Další významnou akvizicí bylo získání sbírky malovaného skla z 16. a 17. století. Jednalo se o soukromý majetek hraběte Warneckeho, o který mělo po jeho smrti eminentní zájem berlínské uměleckoprůmyslové muzeum. Škorpil přesvědčil prezidenta muzejního kuratoria Pietta de Rivage, majitele velké plzeňské papírny. Díky rychlému jednání získal sbírku pro plzeňské muzeum i za cenu dotování nákupu z vlastních prostředků⁶⁾

Rozsah sbírek uměleckoprůmyslového plzeňského muzea i jeho odborná prestiž v evropských muzejních kruzích ovšem vyžadovaly nové, důstojnější výstavní prostory. Proto roku 1894 Josef Škorpil prosadil, s podporou členů muzejního kuratoria, stavbu nové muzejní budovy, která by sloužila oběma plzeňským muzeím. V roce 1895 vypracoval návrh a projekt nové budovy v exponovaném místě na jihovýchodním nároží historického jádra Plzně, v místech bývalých městských příkopů středověkého města. Novostavbě musela ustoupit i část dosud zchovalého středověkého městského opevnění. Je však nutno říci, že Josef Škorpil nechal tyto hradby zdokumentovat jak kresebně, tak fotograficky.⁷⁾

Roku 1897 byla stavba nové muzejní budovy zahájena. Stavbou byla pověřena plzeňská stavební firma Eduard Kroh, která ji ukončila v roce 1901. Budova byla postavena v novorenesančním slohu s prvky secese ve vnitřní výzdobě. Provedením štukové výzdoby

fasády i interiéru byl pověřen profesor c.k. umělecko-průmyslové školy v Praze Celda Klouček. Malířské práce prováděl Augustin Němejce. Hlavní schodiště muzea bylo v roce 1900 doplněno dvěma pásy rozměrného figurálního reliéfu vídeňského sochaře Vojtěcha Šaffa. Reliéf čerpá ze staročeského bájesloví a zobrazuje Dívčí válku. Zajímavostí je, že Vojtěch Šaff dal některým postavám podobu představitelů českého kulturního života té doby. Proto zde můžeme spatřit podobu Josefa Škorpila, či představitele a propagátora českého sportu Josefa Tyrše, a mnoha dalších. Reliéf zůstal nedokončen. Původně byly plánovány ještě další dva reliéfní pásy.

Stavba má podobu centrálního větveného schodiště. Ve střední části budovy je v přízemí přednáškový sál, v patře rozsáhlý výstavní sál s proskleným stropem a ve druhém patře tzv. Jubilejní sál věnovaný Františku Josefa I. Sál je doplněn lodžemi a Němejcovými lunetami s motivem *hold českých zemí Františku Josefovi I.* V levém křídle přízemí byla umístěna knihovna. Do bočních křídel budovy byly situovány sály pro stálé expozice.

Pojetí muzejní budovy bylo na svoji dobu velmi moderní a prostorově vyhovovalo obou zde umístěným muzeím. I v dnešní době je nutno se sklonit před prací Josefa Škorpila, jež dovedl skloubit své stavitelské umění s novou profesí muzejního pracovníka. Jeho muzeologické chápání umělecko-průmyslového i vlastivědného muzea položilo základ sbírkového fondu, který je svojí koncepcí mimořádný nejen z českého, ale i evropského hlediska. Josef Škorpil neprojektoval pouze samotnou budovu muzea. Dlouhá léta řídil jeho akviziční činnost, navrhl dokonce jeho vnitřní vybavení, především výstavní mobiliáře⁸⁾ Architekt Škorpil zpracoval návrhy zdarma, s kresličskými pracemi mu byl nápomocen architekt Antonín Beneš, pozdější oficiál muzea. V letech 1900-1902 vznikla podrobná dokumentace, která obnášela 52 velkých, hustě pokreslených listů. Náklad 4800 K, ve kterém byl zahrnut Benešův honorář a 600 K za materiál hradilo město Plzeň⁹⁾ Zadavatelem zakázky bylo město Plzeň. Škorpil stanovil mimořádně náročné podmínky pro zpracování muzejního mobiliáře. Jako výrobní materiál byl vybrán slavonský jilm. Byl dokonce předepsán počet suků na plochu vitrín, kvalita skla i charakter zámků jednotlivých skříní. Zámky byly tresorového, wertheimského typu, se dvěma klíči. Správce sbírek nemohl bez součinnosti se Škorpilem, jako ředitelem muzea, jednotlivé skříně samostatně otevřít. Za dodavatele byly vybrány plzeňská firma František Lidl a pražská továrna Jan Navrátil v Karlíně. Výběrové řízení a plnění závazků vybraných firem provázela řada problémů, vedoucí až ke krachu Navrátilovi firmy.¹⁰⁾ Realizace muzejní budovy, akviziční činnost i organizace bohatého programu plzeňského umělecko-průmyslového muzea zabralo Josefu Škorpilovi veškerý čas. Mimo muzejní budovu zpracoval také návrhy na stavbu dalších objektů, především obytných vil. Ve sbírkách muzea se dochával celý soubor plánů a návrhů jednotlivých objektů. Do sbírek je získal jeho tehdejší ředitel a přítel Ladislav Lábek. U většiny z nich však nevíme, zda zůstaly pouze v podobě návrhů, či zda byly realizovány. Zde se otvírají možnosti dalšího studia.¹¹⁾ Ve sbírkách jsou uchovány ještě další dosud nezpracované dokumenty, které byly v rejstříku sbírek vyhledány v nedávné době a jimž bude nutné se věnovat.¹²⁾

Muzejní budova sloužila svému účelu v téměř nezměněné podobě až do roku 1985, kdy došlo ke generální rekonstrukci celého objektu. Při rekonstrukci se dbalo na to, aby zůstal v maximální míře dodržen projekt Josefa Škorpila. Dokonce se podařilo restaurovat původní vitríny, které vyrobila firma Navrátil z Prahy.

Josef Škorpil je trvale zapsán do dějin českého muzejnictví nejen svým dílem odborným a organizačním, ale i díky stavbě jedné z mála ryze muzejních budov v naší zemi. V roce 1922 odešel Josef Škorpil na zasloužený odpočinek, ale do muzea docházel až do své smrti 15.

března 1931. Jeho památce byla věnována rozsáhlá řada článků, především z pera ředitelů plzeňských muzeí Jindřicha Čadíka a Ladislava Lábka.¹³⁾ Veskrze jej hodnotí jako člověka přímého, člověka nezdolné energie a pracovní vytrvalosti, který se svému povolání věnoval celou svou bytostí. Jeho pojetí expozic a instalace sbírkových předmětů bylo na svoji dobu velmi moderní a instalace plzeňského muzea byla předmětem obdivu mezinárodní veřejnosti, včetně politických představitelů, jak o tom svědčí pamětní kniha muzea¹⁴⁾

Poznámky:

- 1) Ottův slovník naučný, dodatky VI/2. Praha 1943; Mayer,J., Vzpomínka na architekta Josefa Škorpila, ředitele Umělecko-průmyslového muzea v Plzni. Rukopis přednášky z 18.3.1956. Archiv národopisného odd. Západočeského muzea v Plzni; Čadík,J., Vzpomínání Škorpilovské. In.: Bratři Škorpilové ve vzpomínkách. Pardubice 1967.
- 2) Frýda,F.-Metličková,J., Plzeňská muzea, střediska hmotné paměti západních Čech. In.: Západočeský sborník historický 1, 153-187.Plzeň 1995.
- 3) Čadík,J., O skle antickém. In.:Výroční zpráva Západočeského umělecko-průmyslového muzea města Plzně za správní rok 1924.Plzeň 1925; Braunová,D., Antické vázy z Kerče. Plzeň 1981; Braunová,D.-Čadík,J.-Dufková,M.,Corpus vasorum antiquorum: r´publique Tchèque, fascicule 4: Plzeň 2000.
- 4) Čadík,J., Vzpomínání Škorpilovské, 13. In.: Bratři Škorpilové ve vzpomínkách. Pardubice 1967.
- 5) Je zajímavé, že o získání těchto sbírek do plzeňského muzea se výroční zprávy Západočeského umělecko-průmyslového muzea nezmiňují. Lze je vysledovat pouze v inventárních knihách a korespondenci uložené v archivu muzea svazek 1905.
- 6) Korespondence v archivu Západočeského umělecko-průmyslového muzea v Plzni za rok 1908; Lábek,L., K úmrtí ředitele Josefa Škorpila. In.: Plzeňsko XIII, 59. Plzeň 1931.
- 7) Návrhy a dokumentace ke stavbě muzea. In.: sbírkový fond Západočeského muzea, podsbíрка Hlavní budova muzea. Plzeň
- 8) Západočeské umělecko-průmyslové museum císaře a krále Frant. Josefa I. v Plzni. Výroční zprávy z roku 1892-1908. Plzeň 1909.
- 9) Západočeské umělecko-průmyslové..., str.27. Škorpil, J.,Veleváženému příznivci svému panu JUDr.Frant.Lad.Troppovi v Plzni. In.:Plzeňské listy č.57, 10.3.1906, str.13-14.
- 10) Podrobná dokumentace a popis vitrín je uveden ve Výroční zprávě z roku 1892-1908. K problematice výběrového řízení a průběhu realizace viz. Bernhardt, T., Oferta na dodání nábytku pro novou budovu muzejní v Plzni, Plzeň 1999.)
- 11) Soupis plánů a dokumentace Josefa Škorpila ve sbírkách národopisného oddělení Západočeského muzea v Plzni:
Plán vily.Návrh J.Škorpila, dat. 20.5.1885. R.:63x47 cm. Dar Lad.Škorpila 1931. Inv.č. NMP 16106.
Plán činžovního domu. Akvarelový návrh řed. J. Škorpila . Datováno Petrohrad 1883. R.:47x63 cm. Dar Lad. Škorpila 1931. Inv.č. NMP 16105.
Plán renesanční vily od arch.Jos.Škorpila, kolem r.1870. 7 listů, částečně na kartonu . Dar Ladislava Škorpila 8.10.1931. Inv.č. NMP 16098-104.
Plány vil a jiných objektů arch.Jos.Škorpila, kolem 1870. 25 kartonů o rozměru 31x47 cm. Dar 8.10.1931 Lad. Škorpil. Inv.č.15860-84.

Plány řed. arch.Jos. Škorpila na cvilu centrálně řešenou. 8 kartonů. R.:33x45 cm.

Dar 8.10.1931 Lad. Škorpil. Inv.č. NMP 15851-9.

Plány řed. Jos. Škorpila na vilu ve Vojkovicích. 9 kartonů. R.: 48x40 cm, k tomu několik náčrtů. Dar Lad. Škorpila. Inv.č. NMP 15842-50.

Plány řed.Jos. Škorpila na vilu ve Vysokém Mýtě z r. 1929 pro malíře Obrovského. Dar. Lad.Škorpila. Inv.č. NMP 15830-41.

12) Konzervátorský archiv Jos. Škorpila. Inv.č. NMP 49021-49063;49643-49979.

Školní výkresy Jos. Škorpila z r. 1873. Inv.č. NMP 40540-6.

Osobní dokumenty Jos. Škorpila z let 1874-1926. Inv.č. NMP 49924-79.

fotografie návrhu výstavního městského pavilonu z r.1891. Inv.č. NMP 50824.

13) Lábek,L., Za ředitelem Josefem Škorpilem. In.: Plzeňsko XIII, 21, Plzeň 1931.

14) Pamětní kniha Západočeského umělecko-průmyslového muzea v Plzni, založená roku 1906, Knihovna Západočeského muzea v Plzni inv.č. 022 534.